

“PIERRE-VICTOR, JACQUES-CLÉMENT ET LES AUTRES”. MINDER BEKENDE GENTSE NOTABELEN UIT DE PERIODE 1780-1840 (DEEL 5)

4b. Pierre-Georges de Meulenaere (1751-1825)

Maximilien-Macaire's jongere broer werd geboren te Gent op 1 april 1751¹. Ook hij studeerde rechten te Leuven waarna hij beëdigd werd als advocaat bij de Raad van Vlaanderen.

Pas negentien jaar werd hij (zoals zijn broer) lid van de Gentse vrijmetselaarsloge *La Constante Union* waar hij het spoedig bracht tot logesecretaris. Het bleek alras dat hij een moeilijk (alleszins weinig diplomatisch) karakter bezat. Een vrijpostige briefwisseling die hij als secretaris voerde met de Grootmeester markies de Gages bleef berucht in de geschiedenis van de Belgische vrijmetselarij². Dit belette hem niet om kort erna voorzittend meester van zijn loge te worden en zelfs een bescheiden ambt te bekleden in het bestuur van de provinciale Grootloge. Hij was waarschijnlijk geen begaafd voorzitter. Onder zijn beleid staakte zijn loge immers alle activiteit zodat ze uit het tableau van de loges moest worden geschrapt³.

Een gouden huwelijk

In 1787 huwde Pierre-Georges (alsdan heer van Overwaeter) met Thérèse-Jeanne de Loose (geb. 1764), een dochter van de gefortuneerde jong overleden negotiant en schepen van de Keure Pierre-François de Loose en Thérèse Amelot⁴. De families de Loose en Amelot zorgden voor het fortuin van Pierre-Georges de Meulenaere. De Gentse broers de Loose (Pierre-François en Jean-Emmanuel) hadden aanzienlijke bijval in zaken en bouwden een indrukwekkend vermogen op⁵. Ze “behoorden tot de grote ondernemersklasse”⁶. Ook de keizer was onder de indruk: in 1781 werd de familie de Loose geadeld⁷. Pierre-George's schoonmoeder Thérèse Amelot was een dochter van de Oudenaardse arts Jan Amelot die te Gent kwam trouwen en wonen om er eveneens een zakenimperium te veroveren⁸. Toen zij in 1799 overleed, bleek dat Thérèse Amelot sinds ze in 1773 weduwe werd de waarde van het gezinsvermogen aanzienlijk meer dan verdubbeld had door haar eigen beleggingen⁹. Men weet niet of Pierre-Georges enige praktijk als advocaat ontwikkelde¹⁰.

Het was alleszins in de sterren geschreven dat hij zijn vader zou opvolgen als stedelijk directeur van de “huisgelden”. Intussen vermeide hij zich in het Gentse gezelschapsleven en werd hij lid van de Sint-Antonius-¹¹ alsmede van de Sint-Sebastiaansgilde waarvan zijn vader van 1745 tot 1775 zonder onderbreking bestuurslid was¹².

Directeur der “huisgelden”.

Meerderjarig geworden volgde Pierre-Georges de Meulenaere zijn vader in 1776 op als directeur van de ‘huisgelden’ (*Comptoir van d’ Huys-gelden*)¹³. Deze waren een directe belasting¹⁴ berekend op basis van de opbrengstwaarde van onroerende eigendommen en gebouwen¹⁵. Deze belasting (goed voor ca. 20 % van de fiscale ontvangsten van de stad)¹⁶ was een uitsluitend stedelijke aangelegenheid en behoeftte geen vorstelijke goedkeuring. Zij werd daarom beschouwd als een symbool van de stedelijke autonomie.

De aanslag werd uitgedrukt in penningen (*deniers*), d.i. het deel van de opbrengstwaarde dat jaarlijks moest worden betaald. De berekeningsbasis te Gent was de “twintigste penning”, d.i. een twintigste van 100 = 5 %. Voor een huis met een opbrengstwaarde van 20 pond betaalde men dus, per twintigste, 1 pond. “Per twintigste” omdat 5 % slechts een uitgangspunt was. Bijv. in 1773 bedroeg het huisgeld 3 *geheele*¹⁷, d.w.z. driemaal 5 %. Na de sanering van de stadsfinanciën was bijv. in 1781 een aanslag van 2 *geheele* voldoende, d.i. 10 %. De stedelijke Collatie besliste hoeveel twintigsten (of fracties ervan, bijv. *een quart*) er in een bepaald jaar moesten worden betaald.

Anders dan voor de voornaamste fiscale inkomsten (de verbruiksbelastingen, bijv. accijsrechten op voeding, drank en dgl.) werd het innen van het huisgeld niet toevertrouwd aan “fiscale pachters”. De inning gebeurde “in regie”, d.i. door de dienst van vader Pierre-François, daarna Pierre-Georges de Meulenaere¹⁸.

Uit diverse getuigenissen blijkt dat deze zijn ambt op vrij slordige wijze vervulde zodat hij in zijn afrekeningen soms twee of meer jaren vertraging had. Hij zou bovendien “een moeilijk man” zijn geweest die herhaaldelijk de richtlijnen van de regering, de schepenen van de Keure én de Collatie in de wind sloeg en in zijn dienst een onvoorstelbare wanorde liet heersen¹⁹. De regeringscontroleur Ange de Limpens maande de schepenen aan dat er een einde moest komen aan wat hij noemde “l’état d’arriérage et l’état de confusion où le receveur affecte de laisser cette administration”. Hij verstrekke aan de Meulenaere gedetailleerde instructies voor het beheer van de huisgelden. Aan alle kanten onder druk gezet, leek de directeur van de huisgelden toe te geven. Toen hij evenwel aan de Limpens de boekhouding over 1785-1786 voorlegde,

bleek dat deze alleen de uitgaven bevatte, terwijl de inkomsten niet eens geboekt waren. de Limpens achtte zich geboycot en belachelijk gemaakt temeer daar bij nader onderzoek bleek dat de rekeningen met een boni afsloten!

Voor het aandringen van controleur de Limpens bestaat nog een andere verklaring dan de nalatigheid van P.-G. de Meulenaere. De boekhouding van de dienst huisgelden werd door de regering minder systematisch gecontroleerd dan die der belastingen welke door de vorst waren geotrooieerd (inz. de verbruiksbelastingen). Wegens deze mindere zichtbaarheid gebruikten de schepenen van de Keure de boekhouding der huisgelden herhaaldelijk om uitgaven te doen die men aan kennisneming door de regering wilde onttrekken²⁰. Vermoedelijk had de Meulenaere instructies ontvangen om niet alles te tonen en was de scherpzinnige de Limpens dit te weten gekomen.

Pierre-Georges de Meulenaere werd voortaan streng gecontroleerd door de stedelijke Thesaurier. Hij kon niettemin zijn ambt behouden tot 1793, zij het dat hij voortaan alleen de huisgelden mocht innen. De uitgaven mochten nog alleen door de Thesaurier gebeuren.

Einde van het ancien régime

Mogelijk was Pierre-Georges niet erg gelukkig in zijn ambt en poogde hij daarom een politiek mandaat te bemachtigen. Zo was hij herhaaldelijk kandidaat voor een ambt van schepenen van de Keure. Alleen de bisschop steunde zijn kandidatuur; hij kon de jongere broer van zijn vicaris-generaal immers niet in de steek laten. De overige instanties die advies moesten verstrekken (de hoogbaljuw, de president van de Raad van Vlaanderen en de zittende schepenen van de Keure) waren vermoedelijk sceptisch over de bestuurlijke kwaliteiten van de kandidaat en onthielden hun steun zodat geen benoeming volgde²¹.

Enige jaren later kwamen hem nochtans een paar troostprijzen te beurt. Zo werd hij in 1788 (opnieuw met de steun van de bisschop) leenman van de belangrijke kasselrij van de Oudburg²². Deze bezat een aanzienlijke bestuurlijke en gerechtelijke bevoegdheid over een gebied rondom Gent (gaande ongeveer van Aalter tot Zeveneken en van Waarschoot tot Eke). De meeste leenmannen behoorden tot het kruim van de plaatselijke adel²³.

Vanaf 1789 (Brabantse Omwenteling) was P.-G. de Meulenaere (zoals zijn broer) ook een der gedeputeerden van de Staten van Vlaanderen²⁴ en dus vermoedelijk een overtuigd Statist evenals de meeste edellieden.

In 1792 lieten Pierre-Georges de Meulenaere en zijn echtgenote (die toen *in de Meire* woonden)²⁵ aan de Nederkouter een monumentaal herenhuis met opvallende corinthische zuilen bouwen naar plannen van Jean Baptiste Pisson

die zich kennelijk liet inspireren door het *Petit Trianon* van Versailles²⁶. Op de site bevindt zich nu een flatgebouw met een boekenclub op de gelijkvloerse verdieping.

Een tweede loopbaan onder Napoleon

Kort na de bouw van het herenhuis kwam Gent onder Franse heerschappij. Pierre-Georges en zijn echtgenote namen eerst de wijk maar keerden spoedig terug om niet als *émigrés* te worden aangemerkt, wat immers een confiscatie van hun vermogen zou hebben meegebracht. Een ambtenaar typeerde Pierre-Georges de Meulenaere als volgt: “homme paisible, s’étant émigré par un effet de crainte”²⁷.

Er werden hem een aantal mineure functies toevertrouwd tot hij in 1801 *repartiteur van de foncière contributie* (grondbelasting) werd benoemd²⁸. Dit ambt (dat hij tot 1812 bleef vervullen) sloot aan bij zijn functie tijdens het Oostenrijks Bewind. Zelf behoorde hij intussen tot de zwaarst belaste Gentenaren²⁹.

Als Eerste Consul, later als keizer, zocht Napoleon toenadering tot de notablen van de oude adel en hogere burgerij. Zo maakte bijv. mevr. de Meulenaere-de Loose in 1803 deel uit van het aristocratische damescomité dat instond voor het staatsiebezoek te Gent van de Eerste Consul Napoleon en zijn gemalin Joséphine de Beauharnais³⁰.

Eveneens in 1803 werd Pierre-Georges verkozen tot lid van het *Corps Législatif*³¹. In dit wetgevend lichaam, waarvan hij in 1808 ondervoorzitter werd, zetelde hij tot 1814. Te Parijs betrok hij een woning aan het voorname *Quai de Voltaire, n° 5*³². P.-G. de Meulenaere speelde geen opmerkelijke rol in de hoge vergadering. Met zijn echtgenote beschikte hij over een ruim voldoende inkomen om de gevarieerde verleidingen van Parijs te exploreren.

De Franse Préfet omschreef de Meulenaere in die periode als een integer, vrijmoedig, eerbaar en toegewijd man. Hij preciseerde: “habitude en affaires, honnête homme, amour pour le bien public”³³.

Van 1804 tot 1815 was de Meulenaere tevens burgemeester van Zevegem³⁴, een dorp van 1339 zielen³⁵ waar hij in 1801 het kasteel van Welden³⁶ had aange-kocht. Door de overheden en de bevolking werd hij als een bekwaam bestuurder gewaardeerd. Vanaf 1807 was hij ook voorzitter van de kantonale vergadering van Nazareth³⁷.

Op 9 maart 1810 werd Pierre-Georges de Meulenaere opgenomen in het Erelegioen en benoemd tot *Chevalier d’Empire*. Reeds op 3 augustus van hetzelfde jaar werd hij verheven tot de waardigheid van *Baron d’Empire* met toekenning van het majoraat van Overwaeter³⁸. Hij werd klaarblijkelijk gewaar-

deerd door Napoleon en zijn entourage. In 1813 werd hij dan ook opgenomen in de keizerlijke *Garde d'honneur*³⁹.

Op non-actief na 1815

Tijdens het Nederlands bewind werd de adellijke titel van Pierre-Georges de Meulenaere door koning Willem I bevestigd⁴⁰. In 1814 had Intendant graaf Jean- Baptiste d'Hane Steenhuyse de Meulenaere getypeerd als “assez bien estimé”, hoewel hij zijn administratieve bekwaamheid blijkbaar niet [zeer] hoog achtte⁴¹. Voortaan oefende hij geen politieke mandaten meer uit, ook niet als lid van de Eerste Kamer zoals andere edellieden uit de zuidelijke provincies. Vermoedelijk had hij zich in de ogen van Willem I te veel vereenzelvigd met het regime van Napoleon.

Pierre-Georges de Meulenaere d'Overwaeter overleed op 2 juni 1825 in zijn kasteel van Welden.

Zijn huwelijk met Thérèse-Jeanne de Loose was kinderloos gebleven. Na zijn overlijden werd zijn bibliotheek openbaar verkocht op basis van een catalogus van 114 pagina's: “de bons livres dans toutes les facultés et quelques manuscrits avec miniatures. La collection d'estampes est peu importante”⁴².

Het herenhuis de Meulenaere aan de Nederkouter en het kasteel van Welden werden verhuurd aan generaal-majoor hertog Karel Bernard von Sachsen-Weimar, de populaire militair bevelhebber van Gent en Oost-Vlaanderen.

Pierre-Georges de Meulenaere bezat zoals zijn oudere broer een niet gering aanpassingsvermogen. Tijdens het ancien régime bekleedde hij reeds een van de topambten in het Gentse stadsbestuur. Onder het Consulaat ving hij een nieuwe en eervolle loopbaan aan die hij tot de val van Napoleon kon verderzetten. Alles wijst erop dat hij graag in de Parijse salons en clubs verkeerde en verpozing vooral zocht in zijn kasteel te Zevegem. Vanaf de Franse Tijd liet hij zich nog weinig in met Gentse toestanden. Men mag er nochtans van uitgaan dat zijn broer hem over het plaatselijke reilen en zeilen getrouw informeerde. Als rechtschapen en gecultiveerd man genoot deze grootgrondbezitter ondanks zijn soms moeilijk karakter het respect van de maatschappelijke bovenlaag van de stad.

Guy Schrans

NOTEN

- ¹ Zie ook: C. Devolder, *De notabelen van het Eerste Keizerrijk (1804-1814). Het Scheldepartement*, lic. verh. gesch. univ. Gent, 1989-1990, I, p. 179 e.v. Samengevat in : Id., *Grands notables du Premier Empire. Escout*, CNRS éd., Paris, 2001, p. 101-102.
- ² B. Van der Schelden, *La Franc-maçonnerie belge sous le régime autrichien*, 1923, p. 49-50; G. Schrans, *Vrijmetselaars te Gent in de XVIII^{de} eeuw*, 2de druk, Gent, 2009, p. 386-387.
- ³ Zie verder: G. Schrans, o.c. p. 38-39. Na het insluimeren van la Constante Union was Pierre-Georges de Meulenaere niet meer actief in de vrijmetselarij. Volgens Prosper Claeys zou hij te Gent nog logezittingen hebben voorgezeten na de aanhechting bij Frankrijk (P. Claeys, *Pages d'histoire locale gantoise*, Gent, 1888, II, p. 141).
- ⁴ J. Nève de Mévergnies, *Gand sous la domination française*, 1927, p. 381.
- ⁵ Zie bijv. de staat van goed van P. F. de Loose: SAG De Zwarte Doos, *Boedelbeschrijvingen Gedede 330/278* (1765), p. 11: 330/278 f. 143.V.
- ⁶ P. Lenders, *Gent, een stad tussen traditie en Verlichting (1750-1787). Een institutionele benadering*, 1990, p. 51.
- ⁷ *Listes des titres de noblesse, de chevalerie et autres marques d'honneur accordées par les souverains des Pays-Bas depuis 1659 jusqu'à 1794*, 1847, p. 247, 256.
- ⁸ B. Walckiers, "La famille Amelot à Audenaerde, olim Ameloot", *Le Parchemin*, nr. 209, 1980, p. 363-387, inz. 372 e.v.
- ⁹ Gegeven afgeleid uit de tabellen in: H. Coppjans-Desmedt, *Bijdrage tot de studie van de goeode burgerij te Gent in de achttiende eeuw*, 1952, p. 109.
- ¹⁰ Hij bleef wel lid van de balie, zie bijv. *Wegwyzer*, 1782, p. 13.
- ¹¹ F. Vanderhaeghen, *Jaerboeken van het Soevereine gilde der kolveniers, busschieters en kanonniers, gezegd Hoofdgilde van Sint Antone te Gent*, 1867, III, p. 218.
- ¹² E. Devos, *De Sint-Sebastiaansgilde van Gent tot 1779*, lic. verh. gesch. univ. Gent, 1982.
- ¹³ Zie bijv.: *Wegwyzer*, 1782, p. 41.
- ¹⁴ J. Decavele & J. Vannieuwenhuysse, *Archiefgids - deel I - Oud archief*, 1983, p. 43. Noteer dat het begrip "directe belasting" toen niet bestond. Men kende "opbrengstbelastingen" (waarvan de opbrengst van tevoren onbekend was, bijv. accijnsrechten) en "omslagbelastingen" (waarvan het provenu van tevoren bekend was, bijv. huisgelden.)
- ¹⁵ Zie verder: G. Bigwood, *Les impôts généraux dans les Pays-Bas autrichiens*, 1900, p. 111 e.v.; P. Lenders, *Gent, o.c.* p. 132-135; keizerlijk reglement van 8 januari 1780 betr. de "huysgelden binnen Gend": F. Vanderhaeghen, *Bibl. gant., o.c.*, III, p. 454, nr. 4. 617.
- ¹⁶ G. Schrans, "Over financieel recht in de pruijken tijd - Renten en rentenconversies te Gent in de 18de eeuw", in: *Van alle markten - Liber amicorum Eddy Wymeersch*, 2008, p. 773.
- ¹⁷ Bijv.: *Wegwyzer*, 1782, p. 41.
- ¹⁸ Over de taken en de verantwoordelijkheden van de directeur der huisgelden, zie vooral: L. Charles, "De Genste registers van de huisgelden als kadastrale bron. Mogelijkheden en beperkingen (17de-18de eeuw)", *Hand. MGOG*, 1992, p. 158-159; Id., "Kadaster en familie-kunde. De Genste registers van het huisgeld (17de en 18de eeuw)", *VI. Stam*, 1994, p. 289-308.
- ¹⁹ P. Lenders, *Gent, o.c.*, p. 466-468.
- ²⁰ P. Lenderes, o.c., p. 133; L. Charles, *Hand. MGOG, o.c.*, p. 160-161, 320.
- ²¹ H. Balthazar, *Structuren en mutaties bij het politiek personeel. Een studie over het sociaal wisselingsproces te Gent in de vormingsjaren van de hedendaagse tijd, 1780-1850*, doct. verh. univ. Gent, 1970, III, p. 129; C. Devolder, *De notabelen, o.c.*, p. 181.

- ²² H. Balthazar, o.c., I, p. 134; III, p. 129; C. Devolder, *De notabelen*, o.c.
- ²³ Bijv. uit de families Vilain XIII (burggraaf), della Faille d'Assenede (graaf), Dons de Lovendeghem (baron), Rodriguez d'Evora y Vega (markies), enz. (*Wegwijzer*, 1782, p. 49-50).
- ²⁴ C. Devolder, *De notabelen*, o.c., I, p. 181.
- ²⁵ *Wegwijzer*, 1782, p. 13.
- ²⁶ E. Coppieters-Stochove, "Hotel de Meulenaere", *Invent. archéol. de Gand*, XLIII (1906) nr. 430. Een afbeelding van de voorgevel en het grondplan van dit herenhuis treft men aan in *Een remarquabel ambelissement - Gentse wooncultuur in Mozarts tijd*, 1991, p. 20, alsmede in *Ghendtsche Tydinghen*, 1979, p. 18. Voor diverse afbeeldingen van de binnenarchitectuur zie op internet: Beeldbankgent.be, tw. de Meulenaere.
- ²⁷ C. Devolder, *De notabelen*, o.c., I, p. 181-182.
- ²⁸ Bijv.: *Wegwijzer*, 1809, p. 38,41.
- ²⁹ J. Nève, *Gand sous la domination française*, 1927, p. 341; SAG, Modern Archief, nr. H4L, *Liste des cent plus imposés de la ville de Gand formée par le Préfet*. (1802); nr. H4M2, *Liste des cent plus imposés de la ville de Gand* (1812).
- ³⁰ P. Claeys, *Mémorial de la ville de Gand, 1792-1830*, 1902, p. 158-159; J. Nève, *Domination française*, o.c. p. 295-383.
- ³¹ J. Nève, *Domination française*, o.c., p. 51, 59-60.
- ³² Zie bijv.: *Wegwijzer*, 1809, p. 33; 1812, p. 33.
- ³³ C. Devolder, *De notabelen*, o.c., I, p. 184.
- ³⁴ *Wegwijzer*, 1815, p. 71.
- ³⁵ *Wegwijzer*, 1809, p. 54.
- ³⁶ Zie: A. J. Ghys, "Châteaux et châteleines de Flandres", *Les Cahiers de la Biloque*, 1956, p. 136-138 (met een afbeelding); C. Bronne, "Un baron et un château de l'Empire", *Le folklore brabançon*, 1969, p. 267 e.v.
- ³⁷ RA Beveren-Waas, Fonds Schelvedepartement, Tgnr. 009-F nr. 2266/9.
- ³⁸ *Bulletin des lois de l'Empire français*, 4e série, XIII (1811) vol. 47, p. 278; *Listes des titres de noblesse*, o.c., p. xxxvi-xxxvii; L. de la Roque & E. de Barthélémy, *Catalogue des gentilhommes en 1789 et des familles anoblies*, 1866, II, p. 39. Een majoraat was gebaseerd op een testamentaire beschikking waarbij het vermogen van de erflater geheel of gedeeltelijk in eigendom overgaat aan een of meer kleinkinderen, terwijl het vruchtgebruik overgaat op een of meer kinderen van de erflater. Dit stelsel strekte ertoe het familievermogen te bestendigen (P. Janssens, *L'évolution de la noblesse belge depuis la fin du moyen-âge*, 1998, p. 491, 494). Napoleon richtte 200 majoraten op, waarvan 8 in de "Belgische" departementen (*Listes des titres de noblesses*, o.c., p. xxxiv).
- ³⁹ H. Balthazar, o.c., III, p. 129.
- ⁴⁰ *Almanach royal des Pays-Bas*, I (1817) p. 354; *Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden*, 1826, p. 166.
- ⁴¹ C. Devolder, *Grands notables*, o.c. (citeert: F. Beterams, *The "high society" belgo-luxembourgeoise [avec celle des arrondissements de Breda, de Maastricht et de Ruremonde] au début du gouvernement de Guillaume Ier, roi des Pays-Bas [1814-1815]*, 1973).
- ⁴² F. Vanderhaeghen, *Bibl. gant.*, o.c., IV, p. 311, nr. 7.208.
- ⁴³ *N.B.W.*, IV (1970), 723-733. Hij was een zoon van Karl-August von Sachsen-Weimar, beschermheer en vriend van J. W. Goethe.